

Recenzii

Includem în această categorie: un studiu despre numărul exact al lăcașurilor de cult ortodoxe din București; un studiu referitor la canonizarea sfinților români; un studiu despre ședințele de lucru ale Sfântului Sinod al BOR; un studiu despre o nouă organizare administrativ-teritorială a BOR, publicat în 2005, urmat de un studiu prin care autorul continuă ideea din acest prim studiu, respectiv ridicarea Episcopiei Râmnicului la Arhiepiscopie, publicat în 2006 (de fapt, în studiul din 2005 Ioan Dură citează un studiu publicat în 1990, cu aceleași argumente folosite în 2005 și 2006); un studiu referitor la învățământul teologic universitar românesc.

d) Aspecte istorice care țin de dreptul canonic;

Se includ aici două studii care se referă la al VI-lea Sinod Ecumenic din 691, respectiv la canoanele adoptate în acest cadru referitoare la post și aplicarea acestora în prezent.

e) Aspecte istorice ale altor Biserici Ortodoxe.

În această categorie se includ două studii ample despre Biserica Ortodoxă din Estonia în timpul ocupației sovietice (1940-1941; 1944-1991) și despre Biserica Ortodoxă din Georgia.

În concluzie, volumul lui Ioan Dură se constituie într-o contribuție de certă valoare la istoria Bisericii Ortodoxe Române, venită din partea unui autor care ar fi putut preda această disciplină oricând și oriunde în lume. Inițiativa de a republica aceste texte este bine-venită, întrucât circulația lor la vremea când au fost publicate a fost extrem de restrânsă. Volumul nu este relevant doar pentru diversitatea subiectelor abordate, ci este reprezentativ pentru un anumit fel de demers intelectual care merită semnalat ca atare: se poate observa o continuitate cu totul remarcabilă a temelor abordate timp de aproape 40 de ani. O perioadă plină de provocări pentru BOR, o perioadă în care restul societății a suferit o bulversare fără precedent a valorilor. Acest volum este o probă a faptului că, dincolo de ritmul acțiunilor zilnice, în cadrul BOR a existat un proces de reflecție foarte amplu referitor la continuitatea Ortodoxiei și la felul în care mesajul creștinismului a rămas actual, în pofida transformărilor istorice cu care s-a confruntat și pe care a trebuit să le integreze pentru a duce mai departe Cuvântul lui Dumnezeu.

Prof. Dr. RADU CARP

Peter Frankopan, *Drumurile mătășii. O nouă istorie a lumii*, traducere din engleză de Smaranda Câmpeanu, Smaranda Nistor și Bogdan Perdivară, Editura Trei, București, 2019, 703 p., ISBN: 978-606-40-0549-6

Cine ar putea spune toată istoria lumii într-o carte? Orice încercare pare, din start, sortită eșecului. Și totuși, cartea pe care o vom prezenta în continuare trebuie inclusă în categoria reușitelor, în sensul în care sintetizează *esențialul* căilor istorice ale umanității. Este, cu siguranță, motivul pentru care ediția originală a fost inclusă încă de la apariție, mai mulți ani la rând, pe lista de *best-seller*-uri din Marea Britanie, fiind, de asemenea, pe lista celor mai bune cărți ale unor edituri și publicații prestigioase ca Blackwell, Bloomberg, *Foreign Policy*, *The Guardian/Observer*, *Sunday Times*, *The Times*, *Daily Telegraph*, *Le Point*, *L'Histoire*, *L'Express* ș.a.

Recenzii

Autorul, Peter Frankopan, este profesor de istorie universală la Universitatea Oxford și cercetător în Bizantinologie, autor al unei cărți dedicate primei Cruciade³, traducător în engleză al *Alexiadei* de Ana Comnena.⁴

Intenția primă a autorului, exprimată încă din prefață, a fost de a destrăma „mantra triumfului politic, cultural și moral al Occidentului” (p. 8). Cu alte cuvinte, el se opune tendinței „eurocentrice” de a vedea globalizarea doar ca un proces de expansiune occidentală, într-o schemă simplistă de genul: Grecia antică a zămislit Roma, Roma a zămislit Europa Creștină, Europa Creștină a zămislit Renașterea, Renașterea a zămislit Iluminismul, democrația politică și revoluția industrială, care industrie s-a contopit cu democrația creând Statele Unite ale Americii (p. 8-9; schema aceasta este preluată de la antropologul Eric Wolf). Pentru Peter Frankopan, punctul de plecare al analizei îl constituie Iranul și „Drumul Mătăsii”. Urmează apoi o succesiune de douăzeci și cinci de „drumuri”, care poartă denumiri metaforice nu întotdeauna ușor de intuit de către cititor: spre exemplu, dacă titulaturile „Crearea Drumului Mătăsii”, „Drumul spre Europa Nordică” sau „Drumul spre Războiul Rece” sunt clare, altele lasă loc la interpretări: „Drumul Credințelor” se referă la intersectarea a patru religii (zoroastrism, iudaism, budism și creștinism) pe „Drumul Mătăsii” (a se vedea planșa de la p. 52-53), „Drumul către armonie” se referă la întâlnirea, într-o primă fază, între creștinism și islam, „Drumul către paradis” – la Cruciade, iar „Drumul către iad” – la raidurile mongolilor conduși de Gengis-Han, „Drumul spre aurul negru” – la descoperirea petrolului în Orientul Mijlociu – sau „Drumul spre compromis” – la împărțirea sferelor de influență după Primul Război Mondial între Marile Puteri ale lumii. În orice caz, cititorul este purtat, capitol după capitol, într-o lume care unește Orientul și Occidentul, făcând cunoștință cu cele mai remarcabile descoperiri și invenții ale umanității. Firele care țes această lume unesc popoare, comerț, epidemii, religii și credințe, aventură, știință și tehnologie.

Ceea ce reținem însă cu claritate este că „Drumul Mătăsii” constituia, în fapt, o vastă rețea de drumuri, care în nu trebuie privite doar ca simple rute comerciale. Bizantinolog, autorul se detașează de poziția reductionistă a Orientalismului „tradiționalist”, marcat de distincția categorică între Apusul „rațional” și Răsăritul „barbar”. Astfel, analiza lui Frankopan este una trans-națională, dar nu în sensul strict geografic: circulația pe „drumurile mătăsii” a însemnat mai mult decât circulația bunurilor, a mărfurilor de consum; a fost deopotrivă o circulație a ideilor, a deprinderilor, în ultimă instanță, a creațiilor și valorilor cultural-religioase. Iarăși, în multe perioade istorice nu Orientul s-a dovedit a fi „barbar”, decăzut și „înapoiat”, ci Occidentul. De-a lungul cărții sunt oferite nenumărate exemple în acest sens (a se vedea p. 108; iar la p. 116 se spune direct: „În timp ce universul musulman se delecta cu inovație, progres și noi idei, o bună parte a Europei creștine se ofilea în întuneric, schilodită de lipsa de resurse și de dispariția curiozității intelectuale.”), deși sunt și alte realizări ale Orientului îndepărtat care sunt trecute cu vederea (ca de exemplu praful de pușcă, primul ceas mecanic sau compasul). S-ar putea ca această ignoranță să fie ilustrarea prezenței unui spirit „eurocentrist” și la autorul

³ Peter Frankopan, *The First Crusade: The Call from the East*, Belknap Press, Cambridge, MA, 2012.

⁴ Având tradusă în limba română și ediția pentru copii a volumului de față: Peter Frankopan, *Drumurile mătăsii. O altfel de istorie a lumii*, traducere Virginia Costeschi, ilustrații Neil Packer, Editura Pandora M, București, 2018, 128 p.

Recenzii

însuși. Un alt exemplu în acest sens: Frankopan îi atribuie inventarea presei tipografice lui Johannes Gutenberg, neglijând faptul că presa de lemn fusese inventată în China secolului al VI-lea, iar cea mobilă tot aici, în jurul anului 1040, de Bi Shēng.

Un recenzent⁵ subliniază importanța ideii că moștenirea cea mai semnificativă a „Drumului Mătăsii” este schimbul de idei și credințe. Începând cu cuceririle lui Alexandru cel Mare, din secolul al IV-lea î. Hr., timp de mai mult de un mileniu, lumea Orientului va fi locul de întâlnire al budismului, iudaismului, creștinismului și islamului (întâlniri care, uneori, vor lua forma confruntărilor teologice sau chiar violente).

Este de-a dreptul imposibil să rezumăm aici bogăția de informații pe care cartea o expune. Bibliografia cărții reflectă varietatea surselor consultate – grecești, latine, franceze, italiene, germane, olandeze, spaniole, portugheze, suedeze, ruse, dar și arabe, turce, persane sau ebraice (vezi p. 555 ș.u.) –, ca și efortul cercetării autorului. Probabil însă că cea mai mare realizare a sa constă în capacitatea de a atrage cititorul în lumea pe care o descrie cu atâta talent literar. Cartea are pagini desprinse parcă din ciclul „O mie și una de nopți”. Amintim aici descrierea nunții fiului califului din Bagdad, din 781, Hārūn al-Rashīd, sau a piețelor din Basra și Mosul (p. 111-112: „Basra, localitate situată pe malul Golfului Persic, și-a clădit reputația de piață unde puteai găsi orice, inclusiv mătăsuri și pânzeturi, perle și pietre semiprețioase, henna și apă de trandafiri. Piața de la Mosul, un oraș cu magnifice case și minunate băi publice, era locul ideal pentru a găsi săgeți, juguri sau șei...”). Limbajul este simplu, sintetic, ușor inteligibil, iar în opinia noastră lectura cărții ar putea fi un bun prilej de familiarizare cu farmecul istoriei în special pentru tineri.⁶

O sinteză de istorie universală realizată de un singur om reprezintă un pariu riscant. Autorul cărții de față și l-a asumat și, se pare, l-a câștigat, de unde și elogiile primite. Spre exemplu, publicația *Irish Left Review* nu se sfa să îl supranumească „un Herodot al secolului al XXI-lea”⁷. (Nikolay Kradin plasează cartea în șirul publicațiilor de largă popularizare a istoriei lumii, începând de la Herbert Wells și mergând până la David Christian și Ian Morris.⁸ De altfel, cartea poate fi inclusă în paradigma numită „Marea Istorie”, *Big History*.)⁹

⁵Lee David Evans, recenzie disponibilă la adresa electronică <https://blogs.lse.ac.uk/lseviewofbooks/2016/02/25/lse-lit-fest-2016-book-review-the-silk-roads-a-new-history-of-the-world-by-peter-frankopan/> (accesată la 20.12.2019).

⁶ Există deja o ediție a cărții ilustrată, pentru copii. Din acest punct de vedere Peter Frankopan poate fi pus pe același plan, la noi, cu istoricul Neagu Djuvara, care a publicat *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, seria *Istorie*, Humanitas, București, multiple ediții (1999, 2006, 2008, 2010 etc.)

⁷ A se vedea recenzia lui Nikolay Kradin, în *Cliodynamics: The Journal of Quantitative History and Cultural Evolution* 7 (2016), no. 2, p. 288-289. Nu lipsesc însă nici analizele obiective, neutre, cum ar fi recenzia lui Michael R. Drompp, în *Studies in Late Antiquity* 1 (2017), no. 2, p. 100-103.

⁸ H.G. Wells, *A Short History of the World*, Macmillan, New York, 1922. Cartea este disponibilă on-line la adresa electronică: <https://archive.org/stream/shorthistoryofwo00welluoft#page/n7/mode/2up> (accesat la 22.12.2019); David Christian, *Maps of Time: An Introduction to Big History*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-London, 2005; Ian Morris, *Why the West Rules For Now*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2010;

Recenzii

Capitolul final al cărții pare a avea un caracter profetic. Într-o manieră care va fi dezvoltată mai târziu într-o nouă carte¹⁰, care își așteaptă și ea traducerea în limba română, P. Frankopan sugerează că, dacă odinioară toate drumurile „duceau la Roma”, astăzi toate drumurile par să ducă „la Beijing”. Într-adevăr, în finalul cărții prezentate de noi se amintește de ambițiosul proiect al președintelui chinez Xi Jinping, „One Belt, One Road”, lansat în anul 2013, care va implica 2/3 din populația lumii și 60 de națiuni.¹¹ „În vreme ce cugetăm la următoarea amenințare ce ne-ar putea pândi, la soluțiile combaterii extremismului religios și la modalități de negociere cu statele ce par dornice să ignore dreptul internațional, la închegarea de relații între popoare, culturi și regiuni pe care ne-am străduit prea puțin sau deloc să le înțelegem, rețele și conexiuni se înfiripă rapid, ca niște broderii, de-a lungul coloanei vertebrale a Asiei; ori sunt, mai degrabă, refăcute. *Drumurile Mătășii au prins iarăși viață* (s.n.)” (p. 554)

Este îndreptățit tonul optimist al lui P. Frankopan în ceea ce privește „reabilitarea Drumului Mătășii”? El pare a fi lipsit de substanță, mai ales dacă ținem seama de actualul context, marcat de incertitudinile și tensiunile generate de asasinarea generalului iranian Qassem Soleimani de către armata americană, la ordinul direct al președintelui SUA, Donald Trump. Dar tot istoriile povestite de autor atestă: Istoria își are căile sale întortochiate, pe care le poți cunoaște doar dacă le străbați... Așadar, doar viitorul poate oferi răspunsurile exacte!

Lect. Dr. Toroczka Ciprian Iulian

Arnold Angenendt, *Ehe, Liebe und Sexualität im Christentum. Von den Anfängen bis heute*, Aschendorff Verlag, Münster, 2015, ISBN 978-3-402-13146-6, 324 pp.

Autorul acestui volum este preot romano-catolic și fost profesor la Münster. Din 1999 este pensionar. Prezentul volum despre căsătorie, dragoste și sexualitate în creștinism este rezultatul multilor săi ani de cercetare și predare, în diferite universități, pe aceste teme. Așa cum arată însuși autorul în scurtul *Cuvânt înainte* (p. 6), volumul pare a promite pe de o parte prea mult și pe de altă parte prea puțin. Pe de o parte, titlul promite o prezentare asupra celor trei teme (căsătorie, dragoste și sexualitate) din perspectivă creștină, pe de altă parte, autorul însuși spune că, cu excepția unor referiri destul de scurte la alte confesiuni creștine, el va face referire la temele anunțate în principal din perspectivă romano-catolică. De asemenea autorul arată că volumul său va conține unele referiri la perioada precreștină, și, am adăuga noi, după lecturarea volumului, la unele aspecte extra-creștine, ceea ce nu este anunțat în titlu, dar este binevenit. Totuși, volumul este departe de a fi o monografie despre cele trei teme mari. Mai

Idem, *The Measure of Civilization: How Social Development Decides the Fate of Nations*, Princeton University Press, Princeton, 2013.

⁹ Vezi <https://www.bighistoryproject.com/home> (accesat la 22.12.2019).

¹⁰ Peter Frankopan, *The New Silk Roads: The Present and Future of the World*, Bloomsbury, London, 2018.

¹¹ Vezi recenzia lui Mujib Ahid, în *Centre for Peace and Conflict Studies: Peace Writes* no.1/May 2016, p. 21.